

ւաքում մը ամբառ ուրիշ նմանեաց հետ, զորոնք կարելի չէ փոխադրել ոչ Հռոմէն և ոչ Նաբոլիէն »։ Վենետիկի վրայ խօսելով առ Նաբոլէոն, աշուրնե-րէն արցունք կու գային։

Իր ազդեցութեամբն յետ արգիլե-լու նորանոր աւարառութիւնքն, որով Գաղղիացիք կը մերկացունէին զիտա-լիա, մեծ միւթարութիւն ունեցաւ, Նաբոլէոնի անկումէն վերջը, դաշնա-կից պետութեանց կողմանէ ետ պա-հանջելու առ իտալիա այն արուեստա-կան գանձերն, զորս աշխարհակալու-

թիւնն 'ի Բարիզ փոխադրել տուեր էր։

Վերջապէս Բոսանեոյ, ինչպէս բռ-վանդակ իտալիա, իրաւամբ կրնայ պարծել Գանովայի անմահական հան-ճարով իբր վերանորոգող գեղարուես-տից, առաքինութեամբքը և բարերա-րութեամբքը. և այն աննշան զիւշն, ուր ծնաւ, հիմա ուխտատեղի մ'է զիտ-նական և գեղարուեստասէր ամեն ազ-գէ ճանապարհորդաց, որոնք կ'երթան իրենց յարգանքը մատուցանելու այն չքնաղագիւտ հանճարոյն։

ՍՇԽՍՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՋԳԱՅԻՆ ՌԻՍՈՒՄԵԱԺՈՂՈՎ Ի ԲՍՐԻՋ ՅԱՄԻՆ 1875

Պերճիոյ Անվերսա քաղաքը 1869 թուականին որոշեց մէյմէկ արձան կանգնելու 'ի յիշատակ իր երկու երե-ւելի քաղաքացեացը, Մերգադար և Ուր-դելիտ, որոնք վեշտասաներորդ դա-րուն մէջ ծաղկեր էին աշխարհագրա-կան գիտութեամբք։ Այս առթիւ Պրիւք-սէլի թագաւորական գրատան վերա-կեցուն և առաջարկեց հանդիսաւոր ժո-ղով կոչել ամեն ազգէ աշխարհագիր-ներ։ Այս առաջարկութիւնն ընդունե-լի եղաւ, և Անվերսա քաղաքը մեծ պա-տիւ ունեցաւ հիւրընկալելու, 14 օգոս-տոսի 1871 թուին, բազմաթիւ աշխար-հագիրներ և ճանապարհորդներ։

Այս առաջին փորձն էր որ պիտի ը-նէր Անվերսայի ժողովը, և թէպէտ 'ի սկզբան երկուանոց գումարուեցաւ, ա-կայն մեծաշուք և բազմաբեղուն վեր-ջացաւ, վասն զի ցըցուց թէ որչափ ընդ-արձակ հապարէզ ունին աշխարհա-գրական հարձանգք։ Բազմաթիւ խըն-դիրներ յուզուեցան, ոմանք լուծուե-ցան, և զանազան գումարմանց ժամա-նակ փայլեցան իրենց մասնաւոր ծանօ-թութեամբք շատ մը գիտնականք այլ և այլ ազգէ։ Այն ժողովականներէն

մէկն ալ էր Պրազիլի կայսրը, որ շատ նշանաւոր է իր բազմապատիկ հմտու-թեամբք, և մեծ եռանդն ունի զարգա-ցընելու իր երկրին մէջ կարևոր և օգ-տակար գիտութիւնները։

Անվերսայի ժողովն իր գործը լրա-ցուց՝ հանդիսարան մը կանգնելով աշ-խարհագրութեան վերաբերեալ առաւ-կաներու և գործիւններու։ Եւ երբ ժողո-վականք իրենց գործը լմինցունելով բաժնուելու վրայ էին, փափագ յայտ-նեցին որ նոյն հանդէսը նորոգուի եւ-րոպայի ուրիշ քաղաք մը, և միաձայն հաւանութեամբ ընտրեցին Բարիզ քա-ղաքն երկրորդ գումարման տեղի։

Բարիզու աշխարհագրական ընկե-րութիւնը մեծ փութով ընդունեցաւ ու կատարեց այս փափագը, կարգաւորե-լով թէ ժողով և թէ հանդիսարան աշ-խարհագրական հրահանգաց։ Այս ժո-ղովը բացուեցաւ, 1 օգոստոսի 1875 տարւոյն, Դիւյլլըռիի պալատան մէջ, ինչպէս արդէն յուլիոսի 15ին աշխար-հագրական հանդիսարանը բացուեր էր նոյն պալատան մէջ ու բախի մասնաւոր հանգրուանի տակ։ Եւ տեսանք որ ան-ցեալ տարի այս աշխարհագրական

հանդէսն առաջին տեղին բռնեց հանրազգային ուսումնաժողովոց մէջ. գրեթէ քաղաքական մեծ իրողութեան մը նշանաւորութեանը բարձրացաւ, և մինչև թելադրել բարձրաստիճան անձին, վալլոն նախարարին ուսմանց, որ կը նախագահէր ժողովոյն այն բացատրութիւնն որ տեղի տուաւ այնչափ մեկ նաբանութեանց. Աշխարհագրական գիտութիւնն առաջադէպ կը կոչէ դիւրաբեկ շինուածքն քաղաքագիտութեան. La science géographique défie les fragiles édifices de la politique.

Բարիցու աշխարհագրական ընկերութիւնն Յանձնաժողով մը կազմեց 1873 թուոյն, որուն գլխաւոր պաշտօնն էր հաւաքել.

ա. Նորագոյն գրութեան, աշխարհացոյց, պատկերներ, վիճակագրութիւնը, պատկերը, և այլն, որոնք ձեռքնու են զարգացունելու վաճառականական աշխարհագրութիւնը:

բ. Գրութեան, աշխարհացոյցը, յատկագիր, վիճակագրութիւնը, պատկերը, և այլն, որոնք վերաբերեալ ըլլան ժամանակակից վաճառականական ճամբաներ ստեղծելու կամ մշակելու, միքենայից, գործեաց, շինութեանց կամ այլևայլ հնարից որ կը գործածուին կամ կ'առաջարկուին առ այս վախճան:

գ. Մետաղական, բուսական և կենդանական արդեանց օրինակներ (échantillon) բնական կամ ձեռակերտուած, որ քիչ ծանօթ ըլլան, և կարելի է օգտակար կերպով գործածուիլ վաճառականութեան ու ձեռնարուեստից մէջ:

դ. Եւրոպական ձեռնարուեստի արդեանց օրինակներ, որոնց վաճառումը կը կատարուի հեռաւոր երկիրներ:

Այս ամեն առարկաները տեղաւորուեցան, ինչպէս ըսինք, Գիւլլերիի պալատան մէջ, մաս մըն ալ բակը շինուած փայտեայ հանգրուանի տակ:

Այս ցոյց գրութեան առարկաները բաժնուեցան եօթը խումբ (groupe), այսինքն.

ա. Խուռք. չափաբերական: — Չափաբերական աշխարհագրութիւն, երկրաչափութիւն (géodésie), տեղագրութիւն (topographie):

բ. Խուռք. շրագրական: — Չրագրութիւն, ծովային աշխարհագրութիւն:

գ. Խուռք. բնագիտական: — Բնական աշխարհագրութիւն, բնդհանուր օգերևութաբանութիւն, բնդհանուր երկրաբանութիւն, բուսաբանական և կենդանաբանական աշխարհագրութիւն, բնդհանուր մարդաբանութիւն:

դ. Խուռք. պատմական: — Պատմական աշխարհագրութիւն և պատմութիւն աշխարհագրութեան, ժողովրդագրութիւն (ethnographie), բանասիրութիւն:

ե. Խուռք. տնտեսական: — Տնտեսական, վաճառականական և վիճակագրական աշխարհագրութիւն:

զ. Խուռք. ուսուցչական (didactique): — Ուսուցումն և ծաւալումն աշխարհագրութեան:

է. Խուռք. ճանապարհորդութիւնք: — Խուզարկութիւնք, ուսումնական, վաճառականական և նկարչական ճանապարհորդութիւնք:

Անկարելի է գրով գաղափար տալ այն անթիւ և ամենազգի առարկայից որ 'ի ցոյց գրութեան էին այս աշխարհագրական հանդիսին մէջ: Գոհ ըլլանք աչք մը տալ այլևայլ հանդիսարանաց ուր ժողովուած էին այս ամեն գիտնական, ծովային և վաճառականական ճաշակութիւնները, որպէս զի կարող ըլլային բնդհանուր գաղափար մ'առնուիլ այս նշանաւոր հանդիսին, որուն նման ինչուան հիմա Գաղղիա տեսնուած չէր:

Պատուոյ հանդիսարանը մեծաւ մասամբ Գաղղիա գրաւեր էր: Այս մասը շատ նշանաւոր էր և շատ հետաքրքրական. ուր կը տեսնուէր այն մեծ յառաջագիմութիւնն որ ըրեր էր Գաղղիա այս վերջի տարիներս աշխարհագրական ուսմանց և հրատարակութեանց մէջ:

Վարի յարկը գրութեան էին 'ի ցոյց

Ռուսիա, Շուետ, Տանիմարգա, Անգլիա և Ստորին Նահանգք։

Ռուսիա գրած էր բարձրաբանդակներ, յատակագիծներ, աշխարհացոյցներ և վիճակագրական արձանագրութիւններ այն ամեն երկիրներուն, որ կը բովանդակէ Ռուսիոյ լայնածաւալ կայսրութիւնը։ Աշխարհագրաց մեծ հետաքրքրութեան նիւթ էին Սիպերիոյ, Թուրքաստանի, խիվայի արշաւանաց, և կեդրոնական Ասիոյ վերաբերեալ առարկաները։ Իսկ պարզ այցելուաց հետաքրքրութիւնը կը շարժէին խիվայի զանաւոր փառաւոր անեղէնները, բազմաթիւ լուսագրական տեսարանքն Լաբրիոյ, Սիպերիոյ, Ամուր գետոյն, Արեւելից վերջին սահմանացն, և այլն։ Սէմէնովի ճամբարգրութեան պատկերաց հաւաքումն (album), ջրաներկ տեսարանքն Ֆայիմի անապատին, կեդրոնական Ասիոյ սքանչելիքներուն, Ռուսիոյ բնակչաց զանազան կերպարանաց մանր արձանները։ Հին ձեռագիր սիրողներն ալ կը գտնէին հոն իրենց հետաքրքրութիւնը յազեցընելու ախորժական ճարակ։ Ուր կար նաև Մոսկուայի յատակագիծ մը 1806 թուականին։

Բեդրպուրիի մանկավարժական մուգէտն ալ մոգական մեծ լապտեր մը զրկէր էր, որ աշխարհացոյց տախտակներ կը ցուցընէր, իւրաքանչիւրին վրայ այն այլալը երկիրներուն բնակչաց կերպարանքը նկարուած։ Այս շատ գեղեցիկ հնարք է աշխարհագրութեան ուսման ցամաքութիւնը զուարճարի բնելու։

Ետքէն կու գար Շուետ, որ 'ի ցոյց գրած էր բնական մեծութեամբ գաճէ այն երկնաքարը (météorite) որ Նորտէն սիւրիոյ գիտնականը գտեր էր կրէնլանտիոյ մէջ։ Այս երկնաքարը գրեթէ 20000 քիլոկրամ կը կշռէ, մինչև հիմա երկրիքէն ընկած ասկէ մեծ մագնիսական երկաթ գտնուած չէր։ Այս երկնաքարին հետն ալ ուրիշ երկու նոյնպիսի խոյր երկնաքարեր կրէնլանտայէն գտան ու բերին գիտնականնաւարկուք քանի մը տարի առաջ։ Սթոք-

հոլմի թանգարանը երկու մեծ զանգուածներն առաւ, երրորդն ալ Գորէն, հակի թանգարանը զրկուեցաւ։

Շուետի մասին մէջ կար գեղեցիկ հաւաքում մը բրածոյ կենդանեաց և բուսոց երկաքանական այլալը կերպարանափոխութեանցը Սթիգոլթէն և Արշուց կղզիներէն (Beern Eiland) բերուած։ Աշխարհացոյց տախտակաց մէջ նշանաւոր էր Սթոքհոլմի արշիպելագոսին աշխարհացոյցն, որ կարողու ժԱ թագաւորին աշխարհագիրը կրիէնհայմ (Grippenheim) գծագրեր էր. կարողու ժԱ օրինակ մը միայն անկէ հանել տուեր էր, վախճարով որ չըլլայ թէ թշնամեացը ձեռքն ընկնելով սովորին իր երկրին ճամբաները։ Օրուան մէկն յանկարծ այս միակ օրինակն անյայտ կ'ըլլայ գաղտնաբար, թագաւորը սաստիկ կը զայրանայ։ Տը Լ'Իլ (de l'Isle) անունով գաղղիացի աշխարհագիրն օրինակեց այն աշխարհացոյցը, որ նոյնպէս գաղտնութեամբ նորէն դարձաւ արքունի պիւսնն ուստի ելեր էր։ Նոյն երկրին ուրիշ ձեռագիր աշխարհացոյց մըն ալ գծագրեր էր Ծալպերկ (Dhalberg) իր թագաւորին ու աշակերտին համար, որ էր կարողու ժԲ։

Շուետի մետաղական ճարտարարուեստութիւնն ալ մատակարարէր էր հանքաց ներքին աշխատութեան արտադրութիւններ, և ջրագրական կատարելագործուած դորմիներ, բազմաթիւ լուսագրական տեսարաններ ու բնեւային կողմերը նաւարկելու համար ծառայած առարկայից նկարագիրքը կը լրացունէին Շուետաց մասը։

Տանիմարգա մասնաւոր կերպով զբոս կերէր ճշգրտագիտործներ (instruments de précision), որոնց մէջ կային բազմաթիւ ժամանակաչափ ժամացոյցներ (chronomètre)։ Յոյց դրեր էր նաև ժողովրդագրական հաւաքում մը կրէնլանտայի, ուր այնպիսի առարկաներ կը տեսնուին, որոնք դիտնական ճշմարիտ հնութիւն ունէին, և հասնէին մինչև հիւսիսային Ամերիկայի գիւտը հին Սկանտինաւիացիներէն, Հեաւքըրա-

կան հաւաքում մ'ալ Կրէնլանտացւոց հազուատին, ինչպէս նաև անոնց ապրելու կերպին վերաբերեալ այլևայլ առարկաներն էին, Անոնց մէջ կը տեսնուէին արդի Կրէնլանտացիներ, մուշտակներու մէջ պլլուած, մարգարտով կամ բաղի փետուրներով զարդարուած, միանգամայն իր ոսկե երկայնաձև երեքարձէնները (harpon), բալխիրները, ինչպէս նաև իր ամառնային բնակարանները՝ այնպէս սեղմ կարած լիւթած, որ կարծես թէ անշուշտ մարդ մէջը խղզուի:

Տանիմարգա զրեր էր 'ի ցոյց նաև հիւսիսային կողմանց բնակչացն այլ և այլ տիպքն ու հետաքրքրական սովորութիւններն:

Անդրիա մեծ ջանք մը չէր բրած հանդիսանալու այս միջանաց մէջ. բայց այն քիչն ալ որ զրեր էր 'ի ցոյց՝ նշանաւոր էին. Հնդկաց հեռագրական պաշտօնարանը (bureau) մատակարարներ էր գեղեցիկ հաւաքում մը աշխարհացուցից, յատակագծից և եռանկիւնական չափմանց (triangulations). պատերազմի նախարարութիւնը զրկեր էր ուրուագիծն (croquis) արշաւանաց 'ի կարմիր գետ յամին 1870, և պատերազմին Աշանդաց յամին 1873: Տարիւմէն արուեստագէտն հաներ էր 'ի ցոյց լուսապրկան փառաւոր հաւաքածոյ (album) մը ամադարանութեան և ժողովրդագրութեան, և կը բովանդակէր ութ հարիւր լուսանկար կենդանագիր աշխարհիս ամեն ժողովրդոց:

Պաղեստին խուզարկող ընկերութիւնն (Palestine exploration fund) ճոխ աւար հաներ էր 'ի հանդէս. փառաւոր յատակագիծ մը Երուսաղեմի, Սինայի, Ճէպէլ Մուսայի տեղագիծը, և տեսակ տեսակ լուսագրութիւնք և ուրուագիծք Սուրբ երկրին տեսարանաց: Պաղեստին խուզարկող ընկերութիւնը հիմնուեցաւ 1866 թուականին, ընդ պաշտպանութեամբ Թագուհոյն և ընդ նախագահութեամբ արքեպիսկոպոսին Եօսէփի: Այս ընկերութիւնն իր ծախուքը մինչև հիմա

հինգ Յանձնաժողով զրկեր է Պաղեստին, որոնց իւրաքանչիւրն ալ զարմանալի արգիւնք ունեցան. զոր օրինակ, Երուսաղեմի տաճարը գտան ու Պաղեստինու ընդհանուր յատակագիծն հանեցին:

Ստորին—Նահանգաց մասն քան զամեն ուրիշ ազգացն աւելի ճոխութիւն կը բովանդակէր թէ արուեստական և թէ աշխարհագրական: Պատմական ու ռարկայից մէջ շատ հետաքրքրական յատակագիծ մը կար Բարիզու, 1618 թուականին լոյս տեսած, վրան այս արձանագրութեամբ.

Cette ville est un autre monde
Dedans un monde florissant,
Un peuple en tout bien puissant
Qui de toutes choses abonde.

այսինքն

Այս քաղաքս ուրիշ աշխարհք մ'է,
Մէջը ծաղկած աշխարհք մը.
Ժողովուրդ մը յամենայն շատ կարող
Որ ամեն բանով ճոխացած է:

Գարձեալ նշանաւոր էր յունարէն ատլաս մը աշխարհագրութեան, որ մեզմէ քանի մը հարիւր տարի առաջ օրինակուած էր յունական հնախօսութեան աշխարհացուցէ մը՝ ըստ պտղոմեան դրութեան. կային Տիքոյ-Պրասէի գործածած աստեղաբաշխական գործիները՝ Ոգալիճերի արձանագրութեամբ, ինչպէս ասոնց նման շատ մը հետաքրքրական առարկայք:

Ստորին—Նահանգք չէին մոռցած Նէէր Լանտեան Հնդկաստանը, որուն գեղեցիկ աշխարհացոյց տախտակները բերեւէին, ճաւայի և Սումատրայի տեղադրական յատակագիծը, այն կողմանց ամեն բանի նախագաղափարներ (modèles), հին ճառացւոց թատարոններուն վրայ տեսնուած տնակներ, նկարուած ու ոսկեցած կաշիէ, թատրոնի դիմակներ, երեսակայական անձեր, և այլն:

Հետաքրքրական բան մ'ալ Մալայեցւոց լեզուով շարագրուած ատլաս

մէր աշխարհագրութեան: Ստորին-
շահանգաց կառավարութիւնը վեց հա-
զար օրինակ այս ատլասէն բաժնել
տուեր էր հնդկային արշապեղազոսին
բնակչացը մէջ, որ կը ծանօթանար այն
բազմամարդ ժողովրդոց որ մալայերէն
կը խօսին: Այս ատլասը բոլորովին հա-
կառակ կարգաւ բաշխուած էր. Ուլկիա-
նիան ու Ասիան ամենէն նշանաւոր տե-
ղը կը բռնէին, ետքէն կու գար Ամերի-
կան. իսկ Եւրոպա պզտի մասի մը վրայ
գրուած յետին տեղը կը գրուէր: Հո-
լանտան առանձին գծուած էր, իբր
տէր և իշխող Ասիոյ այն մասանցը:

Պեճիա գրեր էր ի ցոյց շատ մը աշ-
խարհացոյցներ, յատկազօծներ, ինչ-
պէս նաև հաւաքում մը գրուածոց,
ատլասներու և զասագրոց աշխարհա-
գրական ուսմանց Պեճիոյ նախնական
դպրոցաց մէջ: Կանդի համալսարանը
գրկեր էր ձեռագիր մը հորթու կաշիի
(vélin) վրայ երեքտասաներորդ դարուն
մէջ գրուած, սակաւագիւտ երկրա-
գունտ մը ու երկնագունտ մը:

Զուիցերի գրկեր էր բոլոր իր նահան-
գաց աշխարհացոյցները, և իր քաղա-
քաց յատկազօծները բարձրաքան-
դակ:

Սպանիոյ մասն աչքէ անցունելով
չուտ մը կը տեսնուէր որ ժամանակաւ
թէ Ամերիկայի և թէ Եւրոպայի մեծ
տէրութիւնն եղած էր. վասն զի Սպա-
նիա գրեր էր ի ցոյց բազմաթիւ գը-
րեանք ճանապարհորդութեանց, ջրա-
գրական հին աշխարհացոյցներ, պատ-
մական յիշատակարաններ՝ անդրատ-
լանդական աշխարհակալութեանցը վը-
րայ: — Կարելի էր կարգաւ առանց ընդ-
հատութեան ամբողջ պատմութիւնն
Սպանիացւոց վեշտասաներորդ դարուն
մէջ ըրած գիւտերուն և աշխարհակա-
լութեանցը:

Սկզբաց այս վաճառականական և
գիտնական համախմբութեան մէջ կը
պակսէր Ռորզուդալ, ուր ընդհակա-
ռակն հանդիսադիր էին նաև Զիլի, Ար-
ճէնդինեան Հասարակապետութիւնն և
Թուրքիա:

Ճարմն գրկեր էր հետաքրքրական
աշխարհացոյցներ, և աշխարհագրական
նկարագրութիւններ. Թուրքիա գրկեր
էր մետաղներու և փայտերու օրինակ-
ներ, խորապփութեանց քննութիւն-
ներ, բրածոյ կենդանիք, նաւերու գծա-
գրութիւններ, վտափորի ծաղկանց վրայ
տեղեկութիւններ. Զիլի գրկեր էր գե-
տոց խուզարկութիւններու վրայ գը-
րուածներ, ճանապարհորդութիւնք և
տեղեկութիւնք հանքարանութեան և
օդերետութեանութեան վրայ:

Հասնելով Գաղղիոյ բաժնին՝ բնակա-
նաբար քան զամեն ազգ ճոխ էր աշ-
խարհագրական հարստութեամբ, և ա-
ռարկայը որ տեսանողաց աչքին կը
զարնուէին իրենց ազգային գիւտներն
էին, որոնք մեծաւ մասամբ պատուոյ
դահիճը գրուած էին: Ասոնց մէջ կար
Ֆոնդէնըպլոյի անտառին տեղացոյց մը
4 մէդր երկայն ու 2.50 մէդր լայն, որ
գունաւոր գծուած էր 1690 թուակա-
նին, և Լուդովիկոս ԺԳ միշտ իր նստե-
լու սենեակը կը կախէր զայն: Ետքէն
կու գար ձեռագիր ուրիշ աշխարհացոյց
մը գաղղիական ու անգղիական կա-
լուածոց յԱմերիկա ութնտասներորդ
դարուն մէջ, բովանդակելով Գանա-
տան մինչև Լուիզիանա: Այս աշխար-
հացոյցը 1730 թուականն ունի, և իբր
աշխատութիւն աննման է:

Մասնաւոր յիշատակութեան արժա-
նի են. ա. Գեղեցիկ արքունի առշուսն
Մարյիի (Atlas royal de Marly) 1714
թուականին, բովանդակելով գրեթէ
ութսուն գունաւոր տախտակ: Բ. Բա-
րիզու նահանգին արքունի կալուածոց
աշխարհացոյց մը 1750 թուին: Գ.
Ֆիանտրոյի պատերազմին ատլաս մը:
Դ. Լուդովիկոս ԺԶին ճամբորդութեան
թղթակալը (carnet), երբ կատարեց իր
փառաւոր շրջագայութիւնը Շէրպուրէն
սկսեալ 1786 թուականին:

Նոյն պատուոյ դահլըճին մէջ գրուած
կային նաև կնքոյ հաւաքում մը Գաղ-
ղիական գիւտներէն հանուած. նշա-
նաւոր էր Անգղիոյ Հասարակապետու-
թեան կնիքը, որ կը ներկայացունէր

Գրումուէլի բառամէնդին գումարմունք մը, և Բրիտանական կղզեաց աշխարհացոյց մը : Այս գիւսաններէն մաս մ'ալ ուրիշ տեղ զրուած էր, այսինքն չորրորդ յարկը : ուր կային նոյնպիսի շատ հետաքրքրական առարկաներ : ինչպէս, Բարիզու յատակագիծ մը 1672 թուականին : Կեղտաց աշխարհացոյցն, որ Նաբուլէոն Գ. սկսել տուեր էր, ուր կը տեսնուի հին Գաղղիա յառաջ քան զարչաւանս Հռոմայեցւոց :

Աշխարհագրաց ժողովոյն գումարմանց դահլիճը (la salle des Etats), ուր որ նախագահն ու գործակիցքն կը նշուէին, կոնակի կողմը բոլոր պատին ընդարձակութիւնը ծածկած էր Գաղղիոյ տեղագրական մեծ աշխարհագրոյցն (grande carte topographique de France), որ գծագրեր են ճարտարապետ աշխարհագիրք և բարձրաստիճան (État major) զինուորական սպայք (1818-1875) : Իսկ դահլիճին չորս կողմը զրուած կային ճշդաշափ գործինքն

երկրագաշխութեան, տեղագրութեան, հարթաչափութեան, և այլն : Վարի կողմն ալ կարգաւ շարուած էին այն ամեն ազգաց զինանշանքն որ մասնակցեր էին աշխարհագրական այս մեծ հանդիսին :

Այս համառօտ ստորագրութիւնը բաւական գաղափար կու տայ ընթերցողաց այն հին ու նոր երկատիրութեանց որ կը զարդարէին աշխարհագրական գիտութեանց այս հանդէսը : Այն ամենայն ինչ որ հոն հաւաքուած էր՝ կը ցուցնէին այս տեսակ ծանօթութեանց կարևորութիւնը, որ մինչև հիմա իբր աննշան զանց առնուած էր : Այս հանգէսն ու ժողովը փոխեցին շատերուն գաղափարները, որ սխալ ըմբռնուէր ունէին այսպիսի առարկայից վրայ : շատերուն ալ ունեցած ծանօթութիւնները լրացուցին, և ամենուն փափագ բերին հիմնովին սովորելու գիտութիւն մը, որ մարդկեղէն ծանօթութեանց մէջ առաջին տեղի պիտի բռնէ :

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ՊԱՐՄԿԱՍՏԱՆԻ ՎՐԱՅ

Ռուսիոյ աշխարհագրական ընկերութեան կովկասեան բաժինը իր Յիշատակարանաց (Mémoires) Թ հատորին մէջ (1875) շատ հետաքննական երկատիրութիւն մը հրատարակեց, որ է Շիրիքով գիտնականին ճանապարհորդութեան օրագրութիւնը, որ Ռուսիոյ կողմանէ անդամ էր այն Յանձնաժողովոյն, որուն յանձնուած էր ընդ մէջ 1849 և 1852 տարիներուն գծել սահմանն ընդ Թուրքիա և Պարսկաստան, որ այնչափ հակառակութեանց պատճառ եղած էր : Չորս տարի անընդհատ պարտեցաւ Պարսկաստանին արևմտեան մասին վրայ, երբեմն սահմանազլխի գծին վրայ, անգղիացի, տաճիկ և պարսիկ անդամոց հետ մէկտեղ, երբեմն ալ միայնակ ներքի կողմերը : Որով այ-

ցեղեց Մոհամմէրայի, Քարունի (Էւլէոս) գետաբերաններուն : անկէ անցաւ Արապիստան, Խուզիստան, Ֆարսիստան, Քուհիստան, մասնաւորապէս աւելի երկար կենալով Պէնտէր-Պուշիր, Շիրազ, Սպահան, Համաստան, Կրմանշահ, Վերջը դէպ 'ի հիւսիս դարձաւ սահմանազլխէն մինչև Տաւրիա, և Տրապիզոնի վրայէն վերադարձաւ յԵւրոպա :

Շիրիքով այս ճանապարհորդութեան մէջ շատ կարևոր տեղեկութիւններ հաւաքեց աշխարհագրական, պատմական, հնագիտական, ազգագրական, զորոնք վերջը կարգի դրաւ Կամոզով գիտնականը, որ արտաքին գործոց պաշտօնարանին մէջ արեւելեան Ռուստանարանին ուղղիչն է, և միանգամայն ընկերեց Շիրիքովի անոր պաշտա-